

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ ΤΗΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ

Η ΠΕΡΙ ΩΡΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΝΤ

Ὁ Μέγας τῆς Καινιζβέργης Φιλόσοφος ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Κριτικοῦ Ἰδεαλισμοῦ, ὁ ἀνοίξας εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα νέας ὁδοὺς διὰ τῶν τεραστῶν εἰς βῆθος καὶ ἀνατριπτικῶν, συντριπτικῶν, εἶναι ἡ ἀκριβολεξία, τῆς μέχρι τότε κρατούσης Δογματικῆς Φιλοσοφίας, συγγραμμάτων του ἰδία δὲ τῆς «Κριτικῆς τοῦ τοῦ ἀδόλου λογισμοῦ» ἐπεμελήθη ἐξ ἴσου καὶ τῶν δύο ἄλλων κλάδων τῆς Φιλοσοφικῆς Ἐπιστήμης, τῆς πρακτικῆς τουτέστι φιλοσοφίας (ἠθικῆ) καὶ τῆς Φιλοσοφίας τῆς τέχνης καὶ τοῦ ὠραίου. Καὶ αἱ μὲν βῆσαι, τῆς πρακτικῆς Φιλοσοφίας τοῦ Κάντ περιλαμβάνονται ἐν τῇ «Κριτικῇ τοῦ τοῦ πρακτικοῦ Λόγου». Ἄλλαι δὲ ἠθικαὶ αὐτοῦ ἀρχαὶ εἰς διάφορα μεταγενέστερα ταύτης συγγράμματα, ἡ δὲ Αἰσθητικὴ του ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον μέρος τῆς «Κριτικῆς τοῦ τῆς Δυνάμεως τῆς Κρίσεως». Διὰ τεχνικοῦ σοσιματολογικοῦ συνδυασμοῦ ἠνώθη μετὰ τοῦ ἔργου τούτου καὶ ἡ κριτικὴ ἐξέτασις τῆς Φυσικῆς Τεολογίας. Περὶ ταύτης ὁμως δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐνταῦθα ὡς διαφευγούσης τῶν ὁρίων τῆς παρουσίας ἀναπτύξεως. Αὕτη σοσιματικῶς ὑπάρχει εἰς τὰ ζητήματα τῆς Μεταφυσικῆς. Δὲν μένει ἐπομένως ἢ τὸ πρῶτον μόνον μέρος. Ἡ θεωρία περὶ τοῦ ὠραίου καὶ τῆς μεγαλοφυΐας, τῆς Δημιουργικῆς δυνάμεως ἐξήχθη ἀπὸ τὴν Λογικὴν καὶ τὴν Ἀνθρωπολογίαν ἐνθα ὁ Κάντ συνήθως τὴν περιελάμβανε, καὶ ἀπετέλεσεν τὸ ἀντικείμενον τῆς τρίτης Κριτικῆς του, καὶ τοῦτο διότι ὁ Κάντ, καθὼς ἔλεγε, εἶχεν ἀνακαλύψει καὶ παρὰ ταῖς καλαισθητικαῖς

κρίσεις, ποιάν τινα Γενικότητα καὶ Ἀναγκαστικότητα, αἵτινες ὡς ἀναφερόμεναι εἰς Ἀρχὰς τῆς Ὑπερβατικῆς ἢ Κριτικῆς Φιλοσοφίας φαίνεται ν' ἀπαιτοῦν μίαν Κριτικὴν. Πλὴν ἡ ἐξέτασις τῶν αἰσθητικῶν προβλημάτων κατὰ τὰς αὐτὰς μεθόδους καὶ τόπους πρὸς τὰ θεωρητικὰ ζητήματα, ἡ ἐξ ἀνάγκης σοσιματικῆς ἐνόητος ἀπομίμνσις τῆς «Κριτικῆς τοῦ ἀδόλου λογισμοῦ καὶ ἐκ μέρους τῆς Κριτικῆς τοῦ τῆς Δυνάμεως τῆς Κρίσεως» ἐνῶ ἀφι ἐνὸς μὲν ὑπέβαλε τὰ αἰσθητικὰ προβλήματα εἰς ἕνα ἀφόρητον τυπισλὸν, ἀφ' ἑτέρου ἔβλαψε τὴν ἀναπτύξιν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως σαφηνείας καὶ ἀπὸ ἀπόψεως τάξεως καὶ ἀπὸ ἀπόψεως οὐσιαστικότητος. Καὶ νῦν εἰς τὸ περιεχόμενον κατὰ πρῶτον ἡ ἔννοια τοῦ ὠ ρ α ἰ ο υ τὸ ἐπίθετον ὠ ρ α ἰ ο ς προσδίδεται εἰς ἕν προῶμα ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι ἀντικείμενον μιᾶς ἀ δ ἰ α φ ὄ ρ ο υ εὐχαριστήσεως, δηλ' μιᾶς εὐχαριστήσεως μὴ πηγαζούσης ἢ ἐκ τῆς καθαρᾶς σκέψεως οὐχὶ δὲ ἐκ τοῦ βουλητικοῦ. Ἡ αἰσθητικὴ εὐχαριστοῦ βασιζέται ἐπὶ τοῦ ὅτι τὸ ἀντικείμενον θέτει εἰς ἐλευθέραν κίνησιν τὸ γνωστικόν, ὅχι τὴν λογικὴν σκέψιν, οὔτε τὴν σκέψιν περὶ τοῦ συμμέτρου μιᾶς παρατηρήσεως πρὸς τινα ἔννοιαν, ἀλλὰ τὴν αἰσθητὴν παρατήρησιν καὶ τὴν δύναμιν τῆς Φαντασίας. Ἡ καθαρῶς τυπικὴ αὕτη σκοπιμότης τοῦ ἀντικειμένου διὰ τὸ γνωστικὸν ἀαγγνωρίζεται μετ' εὐγνωμοσύνης, προσδίδεται δὲ εἰς τὸ ἀντικείμενον ὁ χαρακτιρισμὸς τοῦ ὠραίου ἐν διακρίσει πρὸς τοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ εὐχαρίστου, ὠφελίμου, τελείου, καλοῦ. Ἡ

πλήρης ἀπομόνωσις τῆς καθαρᾶς ὠραιότητος ἀπὸ τὰ συναισθήματα ταῦτα εἶναι ἡ κυρία ἐργασία τῆς Κριτικῆς Αἰσθητικῆς.

Ἐν ἄλλο εἶδος τοῦ αισθητικῶς εὐαρέστου εἶναι τὸ ὑ π ἔ ρ ο χ ο ν .

Τοῦτο προκαλεῖ εὐχαρίστοιν διότι, ἂν καὶ ἀντιτίθεται εἰς τὸ συμφέρον τῆς αισθητότητος καὶ κατὰ τοῦτο προκαλεῖ δυσθυμίαν, ἐν τούτοις δημιουργεῖ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ συναίσθημα, ὅτι ὁδὸς διὰ τῆς λογικῆς του ὑπερέχει τοῦ αισθητικοῦ κόσμου καὶ τοῦ πεπερασμένου.

Τὸ ὑπέροχον ἐπομένως, καθὼς καὶ τὸ ὠραῖον δὲν εἶναι προσδιορισμὸς τοῦ ἀντικειμένου, δὲν ὑπάρχει ἢ ἐν τῷ φρονήματι, ἐν τῇ διαθέσει τοῦ ὑποκειμένου, τὴν ὁποῖαν προκαλεῖ. Ὁ Κάντ διακρίνει δύο τύπους, τὸ μ α θ η μ α τ ι κ ῶ ς καὶ τὸ δ υ ν α μ ι κ ῶ ς ὑπέροχον: Ἐκεῖνο τὸ μέγα ἐν χῶρῳ καὶ χρόνῳ, τὸ ὁποῖον καὶ προκαλεῖ τὴν Λογικὴν ἰδέαν τοῦ ἀπείρου ὡς ὁλότετος, τοῦτο τὸ αἰσθητικῶς κολοσσιαῖον, παντοδύναμον, τρομερὸν, τὸ ὁποῖον ἐνῶ μᾶς καταβιβάζει ἐν τῇ παραστάσει ὡς αἰσθητὰ ὄντα, ταυτοχρόνως μᾶς ἀνυφεῖ ὡς ἠθικὰ τοιαῦτα διὰ τῆς συνειδητοποιήσεως τῆς ἰδέας τῆς ἀνεξαρτησίας μας ἀπὸ πάσης φυσικῆς δυνάμεως.

Διὰ τούτων ὁμῶς ἡ νέα κριτικὴ αισθητικὴ ἀπομακρύνεται κατὰ πολὺ τῆς παλαιᾶς δογματικῆς τῆς αὐτῆς. Ἐνῶ κατὰ τὴν τελειοτατανῶσαιότητος συνίστατο ἐν τῇ ἀντικειμενικῇ ὑποστάσει τῆς οὐσίας, ὁ Κάντ καὶ ἐν τούτῳ πιστοῦς εἰς τὴν Ἰδεαλιστικὴν αὐτοῦ ἀποψ.ν τοποθετεῖ ταύτην ἐν τῷ ὑποκειμένῳ κατὰς λειτουργίας του.

Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὁ νοσητισμὸς τοῦ αισθητικοῦ μετὰ τοῦ ἠθικοῦ παρὰ τοῦ Κάντ διατηρεῖται καὶ ἐν τῇ κριτικῇ θεωρίᾳ.

Διὰ τὸ ὑπέροχον οὗτος εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ δεδομένος. Ἡ παραστάσις τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ μᾶς θελήσεως, ἥτις παρ' ὅλους τοὺς αισθητοὺς πειρασμοὺς παραμένει πιστὴ εἰς τὸν νόμον, εἶναι αὐτὸ τοῦτο ὑπέροχος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται ἢ ποίησις, ἥτις τὸ ὑπέροχον τοῦ εἴδους τοῦτου διὰ συγκεκριμένως μορφᾶς παριστάνει, καθὼς π. χ. ἡ Τραγωδία, νὰ δώσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν τοῦ ἀν-

θρώπου μίαν κατεύθυνσιν πρὸς τὸ ἠθικόν. Πλὴν καὶ ἐν τῇ φύσει τὸ ὑπέροχον ἐνεργεῖ ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ὡς προκαλοῦν μίαν ἐπίπρῳσιν ὑπὲρ τὸ πεπερασμένον πρὸς τὸ ἀπείρον, πρὸς τὰς ἰδέας.

Ἐξ ἄλλου ὁμῶς ἡ ἐπιθυμία τοῦ ὠραίου ἔχει τόσον ὡς προϋπόθεσιν ὅσον καὶ ὡς ἀποτέλεσμα «ποιὸν τινὰ ἐλευθεριότητα τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι τουτέστι ποιὸν τινὰ ἀνεξαρτησίαν τῆς εὐαρεσκείας ἀπὸ τῆς ἀπλῆς ἀπολαύσεως τῶν αισθησέων» Ἐν ἄμεσον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ὠραιότητα τῆς φύσεως εἶναι πάντοτε ἔνα σημεῖον μῆς καλῆς ψυχῆς» (Κριτ. τῆς Δυν. τῆς Κρίσ. § 29 σημ. 32). Ἡ Συσχέτισις τῆς Αἰσθητικῆς πρὸς τὴν Φυσικὴν φιλοσοφίαν λαμβάνει χῶρον διὰ μέσου τῆς παρατηρήσεως τῆς καλλιτεχνικῆς ἰκανότητος καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς. Ἡ μεγαλοφυΐα εἶναι ἔνα εἶδος Φυσικῆς δυνάμεως καὶ ἡ παραγωγικὴ του ἐνέργεια ἔχει τὸν τύπον τῆς κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους παραγωγῆς οὐχὶ δὲ τῆς κατὰ προθέσεις κατασκευῆς. Δημιουργεῖ, καθὼς ἡ ὀργανικὴ φύσις οκοπίμως μὲν, ὄχι ὁμῶς καὶ ἐκ προθέσεως. Ὁ χειρῶναξ ἐδυσσευδῆτως παράγει κατὰ κανόνας πρὸς τὴν ἐννοίαν ἀναλογοῦντα προτιόντα ἐξ ἐναντίου καλλιτεχνικῆ μεγαλοφυΐα εἶναι ἢ ἐκ γενετῆς διάθεσις διὰ τῆς ὁποίας ἡ φύσις ὑπαγορεύει τοὺς κανόνας τῆς εἰς τὴν τέχνην. «Πῶς ἡ μεγαλοφυΐα τὸ προῖόν της παράγει δὲν δύναται οὔτε ἡ ἰδέα νὰ περιγραφῆ ἢ ἀκόμη νὰ καταδείξη ἐπιστημονικῶς ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι τῆς ἐξουσίας του νὰ παράγῃ παρόμοια καταβούλποιν καὶ εἰς ἄλλους νὰ διδάσκῃ τὸν τρόπον τῆς παραγωγῆς παρομοίῳ ἔργῳ». (ἐνθ. ἀνετ. § 46). Καθὼς βλέπομεν ὁ Κάντ, ἴσταιται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νέας γενεᾶς, τῶν Κλόποτοκ, Βίνκελμαν, Λέοσιγκ καὶ ἄλλων, Ἡ ὀρθολογιστικὴ Ἀντίληψις τῆς Σχολῆς οὔ Βόλφ, ἡ παλαιοκλασικὴ Αἰσθητικὴ τῆς ἀπομιμήσεως, ἥτις ἐν τῇ ποιήσει ἔχει ὡς ἀντιπρόσωπόν της τὸν Γκότσεντ ἐδρῶσκειται ὀπισθέντου: Τὰ Καλλιτεχνήματα εἶναι δημιουργήματα τῆς μεγαλοφυΐας καὶ ὄχι κατασκευάσματα τῆς τέχνης, ἥτις εἰς ἐν μηχανικὸν ὄλον συνενεῖ δεδομένας οὐσίας καθ' ὠρισμένους κανό-

νας.

Ἐπὶ τοῦ λόγου δὲ τούτου στηρίζεται καὶ ἡ σύνθεσις τῶν δύο μερῶν τῆς Κριτικῆς τῆς δυνάμεως τῆς Κρίσεως, τῆς Κριτικῆς αἰσθητικῆς καὶ τῆς Κριτικῆς φυσικῆς Τελεολογίας εἰς ἓν ὅλον. Εἶναι ἡ μεγαλοφυΐα φυσικὴ δύναμις, ὁρᾷ ἡ φυσικὴ αἴσθη δύναμις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐν τῷ μικροκόσμῳ, κατὰ αἰσθητικὰς ἰδέαστας δι' αὐτοῦ δὲν γίνεται ἢ μία νύξις ὅτι καὶ ἡ φύσις ἐν τῷ μικροκόσμῳ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον δύναται νὰ ὁρᾷ. Ἄνεῖς ταῦτα δὲ προσθέσωμεν, ὅτι ἡ ἠθικὴ εἶναι καὶ σύμβολον τῆς ἠθικότητος (§ 59) τότε τὸ ἐξῆς συμπέρασμα: Φυσικὴ ὠραιότης καὶ τεχνικὴ ὠραιότης τὸ προῖκον μιᾶς φυσικῆς δυνάμεως, τῆς μεγαλοφυΐας, ἀμφότερα εἶναι νύξεις περιττῆς οὐσίας τῆς ἀρχικῆς αἰτίας πείσεως παραγωγικῆς ἢ ἠθικῆς, ἢ ἐξ ἄλλου ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ ἠθικῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας, ὁ Κάντ θὰ ἠδύνατο νὰ θέσῃ ὡς συνέχεται τῆς ἠθικοθεολογίας καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον Αἰσθητικοθεολογία.

Εἶναι λυπηρὸν, ὅτι αἱ γόνιμοι αὐταὶ σκέψεις παρεμποδίσθησαν ἀπὸ τὸν ἀφῆρτον τοπικισμὸν, ὅστις τὰς διέπει, γὰ ἀναπτύχσασθαι ἐλευθέρως.

Ἄν κατὰ ῥῥον νὰ κρατήσων πλήρως τότε ἀσφαλῶς ἡ ἔννοια τῆς «καθαρᾶς» ὠραιότητος καὶ μετ' αὐτῆς ἡ καθαρῶς τυπικολογοῦσα Αἰσθητικὴ, μὲ τὴν ὁποίαν ἀρχίζει ὁ Κάντ δὲν θὰ ἐκρατεῖτο μέχρι τέλους. Τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἐπιζήμιον ἢ μόνον διὰ τὴν καθαρὰν αἰσθητικὴν φιλοσοφίαν. Ἀπεναντίας δὲ ἐξεδηλοῦτο σαφέστερον ἡ ἐ-

σωτερικὴ φύσις τοῦ Καντιανοῦ συστήματος καὶ ἡ συγγένειά του πρὸς τὸν ἀντικειμενικὸν Ἰδεαλισμὸν.

Εἶναι γνωστὸν πῶς ἡ Κριτικὴ τῆς δυνάμεως τῆς Κρίσεως ἦτο ἐκείνη ποῦ παρέχει σημεῖα συνδέσεως εἰς τὴν ἐπακολουθήσαν θεωρητικὴν φιλοσοφίαν. Ἐπῆρξε τόσον διὰ τὸν Γκαίτε, ὅσον καὶ διὰ τὸν Σίλλερ τὸ ἔργον ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Κάντ τοῖς ἦτο πλησίον ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς σκέψεως.

Εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἀντίληψις τοῦ Γκαίτε ὅταν λέγομεν: Φύσις καὶ τέχνη ἐν τῇ βαθυτέρᾳ ἔννοια τῶν δὲν εἶναι ἡ ἐν ἡ Φύσις κατὰ Αἰσθητικοῦς νόμους, ἡ φαντασία τοῦ ποιητοῦ κατὰ φυσικῶς νόμους δημιουργοῦσα.

Ἐπὶ πλέον ἐκ τοῦ ἔργου του τούτου ἐξάγεται, ὅτι ὁ Κάντ δὲν καταλέγεται μεταξὺ τῶν ἀπολύτων θαυμασίων τῆς μεγαλοφυΐας. Ὁλόκληρος ὁ τρόπος τῆς σκέψεώς του ἐν τῇ προσωπικῇ καὶ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξαρτήσῃ ἀφῆνει γὰ διαφαίνεται ἀντίθεσις τις πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν οὐσίαν, κυρίως ὅταν αὐτὴ εἰσβάλλει εἰς τὸ πεδίον τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ φιλοσοφικῆς σκέψεως καὶ ἀπειλεῖ νὰ διεκδικήσῃ ἀπὸ τὸ Λογικὸν τὸ δίκαιόν του. Πολλὰς πικρὰς λέξεις ἐπ' αὐτοῦ συναντᾷ κανεὶς εἰς τὰ ἔργα του. Ὅτι τὸν ἐχώριζε ἀπὸ τὸν Χάμαν καὶ Χέρδερ ἡ πρᾶγματι δὲν ἦτο ἡ τὸ μεγαλοφυῆς ἐν τῇ σκέψει τῶν τελευταίων. Ὁλόκληρος ὁ Κάντ πρὸ αὐτοῦ ἐπαναστάσει.

Ω,

